

№ 15 (656)
Красавік 2017 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

bfk.by

У нумары:

- ☞ **Ініцыятыва: бібліятэка прапануе на вакзале кнігі ў дарогу –** стар. 2
- ☞ **Повязі: творы клімавіцкага мастака з Ліепай М. Галынскага –** стар. 3
- ☞ **Навіна: з'явіцца Цэнтр беларускай міфалогіі ў запаведніку** стар. 5
- ☞ **Сусед: вясковы паэт і краязнаўца А. Карусевіч –** стар. 6

Навіны БФК

30 гадоў таму, у красавіку 1987-га, у Беларусі з'явілася новая арганізацыя, сёння вядомая як грамадскае аб'яднанне «Беларускі фонд культуры». З пастаяннай рубрыкі нашай газеты, прымеркаванай да юбілею, чытачы знаёмяцца з некаторымі фактамі гісторыі арганізацыі.

А 18 красавіка ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі ў рамках святкавання юбілею адкрылася кніжна-ілюстрацыйная выстаўка «30 гадоў Беларускаму фонду культуры». На ёй можна пабачыць кнігі, выдадзеныя цягам дзесяцігоддзяў фондам і рэгіянальнымі аддзяленнямі ГА, публікацыі супрацоўнікаў арганізацыі і пра БФК, а

таксама ўзнагароды, якія аб'яднанне атрымала за захаванне і папулярызаванне культурнай спадчыны нашай краіны, за найлепшыя свае кнігі.

Пад час адкрыцця выступілі намеснік начальніка ўпраўлення Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь Алег Скарына, дырэктар НББ Раман Матульскі, старшыня Рады БФК Уладзімір Гілеп, намеснік старшыні БФК Анатоль Бутэвіч, сябра Выканкама БФК Уладзімір Адамушка.

Пабачыць выстаўку можна на 3-м паверсе НББ у галерэі «Лабірынт» да канца сёлетняга мая.

*Наш карэспандэнт
На фота Наталі КУПРЭВІЧ:
сённяшнія супрацоўнікі БФК
і моманты адкрыцця выстаўкі ў НББ*

У. Гілеп

У. Адамушка

А. Скарына

А. Бутэвіч

Р. Матульскі

Каралева Тэатра

Мы пазнаёмліся ў мінскім аўтобусе №100. Я адразу пазнаў, што каля мяне славуная Галіна Дзягілева – актрыса, рэжысёр, заснавальнік, дырэктар і мастацкі кіраўнік Беларускага паэтычнага тэатра аднаго акцёра «Зьніч» Беларускай дзяржаўнай філармоніі.

У 1968 г. Галіна Аляксееўна скончыла Беларускае дзяржаўнае тэатральна-мастацкае інстытут (курс В. Рэдліх і А. Бутакова). У 1968 – 1985 гг. – актрыса Беларускага дзяржаўнага тэатра імя Якуба Коласа. Прыгажуня выканала больш за 50 роляў класічнага і сучаснага рэпертуару, сярод якіх Лада («Снежныя зімы») І. Шамякіна, Караліна («Кастусь Каліноўскі») Уладзіміра Караткевіча, Святлана («Таблетка пад язык» Андрэя Макаёнка), Наташа («Прыніжаныя і зняважаныя») паводле Ф. Дастаеўскага, Жэнька Камялькова («А зоры тут ціхія...») паводле Б. Васільева, Элена («Раба свайго каханага») Л. дэ Вега, Гера («Шмат шуму з нічога») У. Шэкспіра і іншыя.

У 1986 г. Г. Дзягілева ўладкавалася ў канцэртна-лекцыйны аддзел Белдзяржфілармоніі, а ў 1989 г. у краіне пачаў сваю дзейнасць новы творчы калектыў, які атрымаў назву: Беларускае паэтычнае тэатр аднаго акцёра «Зьніч», у якім на сённяшні дзень 19 монаспектакляў, што грунтуецца на творах беларускай і сусветнай літаратурнай класіцы...

Спадарыня Галіна выконвае монаспектаклі: «Выгнанне ў рай» Н. Раппа, «Любіць...» паводле А. Вяцінскага, «Мне сняцца сны аб Беларусі» паводле Янкі Купалы, «Пяюць начлежнікі» паводле Змітрака Бядулі, «Абраннікі» паводле А. Пушкіна ў перакладзе Р. Барадуліна, «Пачакай, сонца!» паводле Л. Кастэнка і Н. Маціш.

Шаноўная каралева тэатра з'яўляецца рэжысёрам-пастаноўшчыкам монаспектакляў: «У краіне светлай, дзе я ўміраю...» паводле М. Багдановіча, «Не праклінай, што я люблю...» па рамана «Родныя дзеці» Н. Гілевіча, «Прыпадаю да нябёс» паводле Я. Янішчыц, «Красёны жыцця» па паэме «Новая зямля» Якуба Коласа, «Мой маленькі прынц» А. дэ Сэнт-Экзюперы ў перакладзе Н. Маціш, аўтар лібрэта па творах А. Міцкевіча, Я. Чачота і Р. Барадуліна да монаоперы «Адзінокі птах» А. Залётнева. Апошні з поспехам прайшоў у Варшаве, у актавай зале музея А. Міцкевіча.

Творчасць Г. Дзягілевай шчыра прымаецца на фестывалях монаспектакляў «Марыя» ў Кіеве, «Адзін і ўсе» ў Валгаградзе, на міжнародным фестывалі «Залаты Віцязь» у Маскве, дзе яна неаднаразова станаўлася лаўрэатам і атрымлівала ўзнагароды.

Беларуская зорка прадстаўляла айчынную мастацтва на міжнародным фестывалі ў Познані (Польшча, 2009). У 2008 – 2010 гг. з'яўлялася членам журы ў Крымскім міжнародным фестывалі «Баспорскія агоні», дзе была двойчы ўзнагароджаная дыпламам лаўрэата. На міжнародным фестывалі «Белая вежа» ў Брэсце атрымала дыплом лаўрэата «За лепшую жаночую ролю» (2011).

У 2012 – 2016 гг. Г. Дзягілева ўдзельнічала ў міжнародным тэатральным фестывалі жаночай драмы «Марыя», а таксама з'яўлялася членам журы (2012, 2013, 2015) і старшынёй журы фестывалю ў 2016 г.

Галіна Аляксееўна з'яўляецца членам мастацкага савета Белдзяржфілармоніі, а таксама сябрам Рады Беларускага фонду культуры.

Аляксей ШАПАХОЎСКИ

Сардэчна віншваем Галіну Аляксееўну з юбілеем! Жадаем здароўя, творчых поспехаў, здзяйснення новых праектаў, сямейнага шчасця!

Чытанні на вакзале

Правінцыйная культура асабліва: яна стаіць на скрыжаванні попыту і прапановы. Формы працы Бярэзінскай раённай бібліятэкі адметныя яшчэ і зместавай думкай. Апошнім часам прапіску атрымліваюць мабільныя (паходныя) формы бібліятэчнай прапаганды і агітацыі, разлічаныя на актыўнае прасоўванне бібліятэчных паслугаў. Адпраўной кропкай такіх акцыяў часта выступаюць краязнаўчыя даты. Сёлета Бярэзінскі аўтавакзал адзначыў 30-годдзе навааселля: 7 сакавіка 1987 года размясціўся ў двухпавярховым будынку непадалёк шашы Мінск – Магілёў.

Да гэтай даты была прымеркаваная бібліятэчная акцыя на аўтавакзале «Кніга ў дарожным чамадане». 25 сакавіка, у самы час пік у суботу, супрацоўнікі раённай бібліятэкі завіталі ў залу чакаання аўтавакзала.

Звычайна людзі, выпраўляючыся ў дарогу, бяруць з сабою кнігі, газету ці часопіс – тады паездка стане больш прыемнай і далёкая дарога падасца не такой стамляльнай і аднастайнай. Бібліятэкары

назапасілі ў дарожным кніжным чамадане шмат цікавага, у тым ліку літаратурна-мастацкія часопісы. Тэатр апавадання «Гісторыі з кніжнага чамадана» Бярэзінскай раённай бібліятэкі ажывіў сюжэты апаваданняў і кароткіх апавесцяў Людмілы Кебіч «Жыццёвыя пугі», Славаміра Даргеля «Спадарожнік», Уладзіміра Туліпава «Начныя анёлы», Валянціны Кадзетавай «Сумка з металічнай засцеж-

кай», Алены Тулішавай «Скарб», Ларысы Балібаевай «Рукавічкі на шчасце». Паказальна, што пасля гучных мастацкіх чытанняў да бібліятэкараў падышоў мужчына сталага ўзросту і прызнаўся, што з маладосці любіў чытаць, а цяпер падводзіць зрок, і сустрачы з кнігай у яго адбываюцца даволі рэдка. Дык чытанні на вакзале прыйшліся яму даспадобы: быццам пагартаў старонкі добрых кніг. Завяршыліся чытанні буккросінгам «Добрыя часопісы – у добрыя рукі»: пасажырам раздалі літаратурна-мастацкія часопісы з архіва бібліятэкі.

Другой часткай прамакцыі на вакзале стаў імправізаваны паэтычны марафон «Чытаем разам любімыя радкі» – сапраўдныя «народныя чытанні» вершаў.

А нядаўна стартвала акцыя-марафон «Бярэзінскія аграгарадкі чытаюць паэтычныя радкі». Мясцовыя бібліятэкары з 1 па 8 красавіка наладзілі на вытворчых участках, у школах, у людных месцах імправізаваныя народныя чытанні.

Тамара КРУТАЛЕВІЧ,
загадчык аддзела маркетынгу
Бярэзінскай ЦРБ,
аўтар праекта
«Жывая кніга»

На тым тыдні...

✓ **8 красавіка** на Яршовай гары каля заліва Ангара іркуцкая моладзевая суполка «Крывічы» ладзіла **Камедзіцу**, ці **свята абуджэння мядзведзя**. Ахвочыя маглі паўдзельнічаць у народных гульнях, танцах, карагодах, паспяваць старыя песні, а хлопцы мелі магчымасць пабарукацца памядзведжы і атрымаць прыз за спрытнасць.

✓ **12 красавіка** ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі адкрылася **фотадакументальная выстаўка «Беларуска-італьянскія культурныя сувязі ў гісторыі і сучаснасці»**. Яна прысвечаная 25-годдзю дыпламатычных зносінаў паміж Італьянскай Рэспублікай і Рэспублікай Беларусь і праходзіць у межах Года італьянскай культуры ў Беларусі.

✓ **13 красавіка** ў Арт-гасцёўні «Высокае места» адкрылася **выстаўка**

працаў пераможцаў V Беларускага біенале жывапісу, графікі і скульптуры «3x3». Больш за 40 працаў прадставілі 9 беларускіх майстроў, якія атрымалі дыпламы 1-й, 2-й, 3-й ступеняў па трох намінацыях: жывапіс – Леанід Хобатаў, Анатолий Кузняцоў, Уладзімір Канцадайлаў, графіка – Раман Сустаў, Андрэй Басалыга, Юрый Хілько; скульптура – Сяргей Аганяў, Уладзімір Панцялееў, Вольга Орсік.

✓ **13 і 14 красавіка** ў Мінску прайшоў **грамадскі конкурс па асновах бяспекі жыццядзейнасці «Студэнты. Бяспека. Будучыня»**. У ім удзельнічалі каманды Беларускай дзяржаўнай акадэміі авіяцыі, Беларускай дзяржаўнай акадэміі сувязі, Беларускага дзяржаўнага аграрна-тэхнічнага ўніверсітэта, Беларускага дзяржаўнага тэхналагічнага ўніверсітэта, Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта інфарматыкі і радыёэлектронікі, Беларускага дзяржаўна-

га ўніверсітэта культуры і мастацтваў і Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта фізічнай культуры.

✓ **14 красавіка** ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь адкрыўся **міжнародны выставачны праект «Поле кветак»**. Назвай для яго паслужыў аднайменны верш польскага паэта Чэслава Мілаша «Campo di Fiori» («Поле кветак»), напісаны ў Варшаве ў момант паўстання ў яўрэйскім гета ў 1943 годзе.

✓ **16 красавіка** ў Беларускай дзяржаўнай музеі народнай архітэктуры і побыту адсвяткавалі **Вялікдзень**. Наведнікі музея маглі паўдзельнічаць у майстар-класах па вырабе і ўпрыгожванні яек з цеста і кардону, па выцінанках, па выкананні велікодных песень. Таксама ладзіўся абыход двароў з валачобным абрадам, дзіцячыя абыходы «Жачыкі», усе ахвочыя маглі павадзіць карагоды, паўдзельнічаць у гульні-карагодзе «Перапёлачка»,

гульнях «Біцце і катанне яек», «Жалубок» ды інш.

✓ **18 красавіка** ў Мінску распачаўся маштабны выставачны праект **сучаснага мастацтва «Вяртанне вобраза. Да 130-годдзя Марка Шагала»**. Арганізатары – Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, Мінскі гарадскі выканаўчы камітэт, Нацыянальны цэнтр сучасных мастацтваў Рэспублікі Беларусь пры падтрымцы Беларускага саюза мастакоў, Беларускага саюза дызайнераў, Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў.

✓ **18 красавіка** ў межах раённай адукацыйна-культурнай праграмы «Традыцыйная культура і моладзь» пры ўдзеле Цэнтра дадатковай адукацыі дзяцей і моладзі «Ветразь» адбыўся **III раённы конкурс беларускага народнага танца «Ветразь» і прайшоў раённы фестываль традыцыйных народных рамёстваў «Саламяны цуд»**.

Няхай расеецца пыл Чарнобыля!

Вось яно, тое дрэва, што сваімі лістамі ад подыху ветру нібы спявала вясёлую веснавую песню. А цяпер на ім ні кары, ні лісточка, ды і не толькі яно адно стала хворым – цэлыя лясы болей не шапочуць лісцем...

Валянціна Смольнікава прытулілася да голага ствала, і слязінка пацякла па яе шчацэ. Узгадала, як пасля той чарнобыльскай вясны вырашыла дапамагач дзецям, берагчы прыроду: яна ж доктар Буда-Кашалёўскай раённай бальніцы. А на Гомельшчыну пасля аварыі шмат падала таго бруднага пылу.

*Чорная гадзіна, чорная,
Чорны пыл Чарнобыля.
Зямелька мая чорная,
Вёскі мае чарней чорнага.*

Валянціна Фёдарэўна ўзялася аб'ядноўваць людзей у фонд «Дапаможам дзецям Чарнобыля». Яе падтрымалі людзі, чые сэрцы таксама балелі за дзетак: старшыня ветэранскай арганізацыі Любоў Родава, доктар Людміла Лукашова, бухгалтар Ганна Бандаровіч, дачка В. Смольнікавай Святлана Красікава і іншыя. Яны заснавалі фонд, каб дапамагчы не толькі дзецям, але і дарослым. Вольга Янчанка стварала базу звестак тых людзей, каму ў першую чаргу была патрэбная дапамога. Валянціна Карнеева і Людміла Валчкова збіралі адзенне для жыхароў адселеных вёсак – а іх было 23. На сходзе кожнаму валанцёру В. Смольнікава вызначыла пэўную вёску: Ліпа, Забалацце, Харашаўка, Усход, Лугінічы, бо адразу ахапіць усё было складана.

І пайшлі па вёсках неабывякавы да бяды людзі, а В. Смольнікава – яна ж педэятр! – да дзяцей. Дзе падвезуць на машыне, але ў асноўным – пешшу ў гумовых чобатах, у непгадз, па гразі... Яе чакалі, радаваліся яе прыходу: дапамога была патрэбная,

Людміла Валчкова і Ганна Бандаровіч

сваіх сілаў не хапала. Дапамагалі добраахвотнікі з Германіі, яны адпраўлялі медыцынскі інвентар, адзенне, пасцельную бялізну, а дзецям – цукеркі, цацкі, шываткі, алоўкі. А потым група людзей, якую ўзначальваў Георг Ціцын (ён

былы вайсковец, вывучаў рускую мову і некалькі беларускіх словаў), наведла Буда-Кашалёва, дзе вызначылі, што патрэбна першачаргова. Пазней дзяцей з Буда-Кашалёва прымалі ў Германіі на аздараўленне.

Чарнобыль стаў бядою для людзей Беларусі, бядою для яе багатай прыроды і прыгожых краявідаў. Але дзякуй такім людзям, як доктар В. Смольнікава і яе папалчнікі, якія не разводзілі рукамі, а дапамагалі і дапамагаюць словам і справай. Яны, звычайныя настаўнікі, дактары, бухгалтары, і цяпер працягваюць сваю добрую справу, перадаюць нашчадкам любоў да людзей і да роднага краю.

На жаль, на Беларусь пыл Чарнобыля, але ўпэўнены – яго змыюць цёплыя дожджыкі ды намаганні неабывякавых людзей. Няхай жа наша краіна больш не зведае такой навалы, а лісты на дрэвах хай спяваюць сваю вясёлую шапчатку песню.

*Мікола КОТАЎ,
паэзіятны карэспандэнт
Фота Клары КЛІМАВАЙ*

Вольга Янчанка

Валянціна Смольнікава і Святлана Красікава

Падарунак Клімавічам з Латвіі

Жыхарка латвійскага горада Ліепай Аляксандра Слівіна перадала ў дар беларускім музеям больш за 300 мастацкіх працаў свайго бацькі Міхаіла Галынскага, урадженца Клімавіцкага раёна.

Палотны Міхаіла Фаміча размеркавалі па трох музеях: 55 – у абласны мастацкі музей імя П.В. Масленікава, 9 – у Магілёўскі абласны краязнаўчы музей імя Е.Р. Раманава. 277 працаў папоўнілі фонды Клімавіцкага краязнаўчага музея, 49 з іх – жывапісныя, 228 – графічныя. Аляксандра Міхайлаўна захавала творчую спадчыну бацькі і, згодна з яго апошняй воляй, перадала працы на радзіму. Гэта не першы падарунак ад нашага земляка: у 1979 г. Міхаіл Фаміч пабываў на радзіме і перадаў у Клімавіцкі музей 22 карціны.

Нарадзіўся М. Галынскі ў 1914 г. у вёсцы Азярцы Клімавіцкага раёна. З ранняга дзяцінства захапляўся маляваннем, кожную вольную хвіліну прысвячаў любімай справе. Маляваў дзе дзевяццаць і на чым дзевяццаць, хаваючыся ад цікаўных вачэй. Маляваў на любым аркушы паперы, які трапляўся пад руку, і нават на сценах вугалем з пачы. Угаворы маці і іншых родных не займацца «пустым» не пераканалі хлапчука.

Калі юнак служыў у арміі, камандаванне дало яму магчымасць наведаць Ленінградскі мастацкі інстытут імя І.Я. Рэпіна. Але скончыць яго Галынскому не ўдалося, бо пачалася Вялікая Айчынная вайна.

У маі 1945 г. па ініцыятыве камандавання часці, у якой служыў Галынскі, была арганізаваная яго першая персанальная выстаўка. Экспанаваліся 124 працы: партрэты салдатаў Вялікай Айчынай і франтавыя замалёўкі.

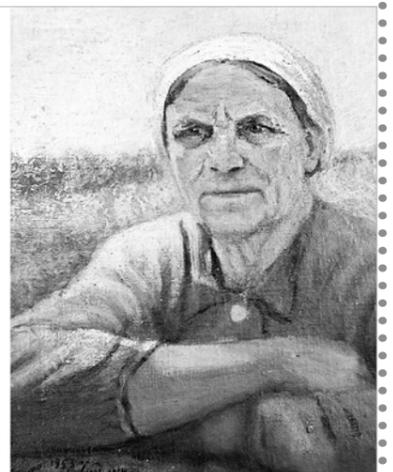
Пасля дэмабілізацыі наш зямляк жыў у Ліепай, працаваў у галіне выяўленчага мастацтва. У 1963 г. у краязнаўчым музеі Ліепай прайшла яго другая персанальная выстаўка, пазней карціны мастака былі прадстаўлены ў Рызе, Даўгаўпілсе, Маскве і інш.

М. Галынскі знайшоў сябе ў адным з самых цяжкіх жанраў мастацтва – партрэтным жывапісе, які захапіў творцу і стаў неад'емнай часткай яго творчасці. Міхаіл Фаміч пісаў з натуры і па памяці партрэты сваіх родных і блізкіх, сяброў і знаёмых. Яго карціны напоўненыя святлом, дабрый і любоўю.

Творы мастака вызначаюцца глыбокай народнасцю, праўдзівасцю перадачы псіхалагічнага характару працаўніка таго часу. Гэта відаць у працах «Партрэт сяляніна», «Хлебароб», «Партрэт маці», «Дзяўчына з граблямі», «Бацька і сын» і інш. Карціны майстра глыбока аптымістычныя і вучаць любіць жыццё, як любіў яго мастак.

У 1996 г. М. Галынскі пайшоў у іншы свет. Але дзякуючы намаганням дачкі яго творчасць засталася з намі, радуе і захапляе, наводзіць на роздумы, нясе добро.

*Крысціна СТАРАВОЙТАВА,
навуковы супрацоўнік Клімавіцкага
краязнаўчага музея*

(Заканчэнне.
Пачатак у № 13-14)

Аб супярэчлівым лёсе скарынаўскай традыцыі трапна выказаўся М. Багдановіч. Па-майстэрску ўзноўленая аўтарам «Беларускага адраджэння» карціна старабеларускай культуры ім жа падмацавана не менш удалымі, вартымі асаблівай увагі метадалагічнымі меркаваннямі. Скарына, заўважае Багдановіч, «не знайшоў сабе не пасрэдных паслядоўнікаў, але калі гадоў праз 40 – 50 на Беларусі пачаўся толькі што апісаны магутны рух (гаворка пра беларускі гуманізм. – А.К.), друкаваная беларуская кніга адыграла ў ім сваю ролю. У розных гарадах Беларусі рушылі друкарскія станкі, выкідваючы кнігі царкоўныя, палемічныя, апалагетычныя, навуковыя і вучэбныя. Істотным дадаткам да “друкаванай” літаратуры з’явілася літаратура пісьмовая, склад якой быў яшчэ больш разнастайным... Усё гэта разам узятая вылучала Беларусь на адно з першых месцаў сярод культурнага славянства...». Гэта што датычыць узлёту. А вось і пра заняпад: «Аднак услед за апісаным “залатым векам” у гісторыі беларускай культуры пачаўся перыяд заняпаду. Пагранічным каменем паміж імі з’яўляецца выключэнне з дзяржаўнага ўжытку Вялікага Княства Літоўскага карыстання беларускай мовай і замена гэтага пісьмом польскім. К гэтаму часу, г.зн. к канцу XVII ст., летаргія нацыянальнага жыцця заначылася даволі адчувальна. Літоўская дзяржава, пачынаючы з 1569 г., звязаная уніяй з Польшчай, ужо патрапіла пазбыцца львінай долі сваёй самастойнасці. Вышэйшыя і сярэднія пласты беларускага дваранства хутка дэнацыяналізаваліся. Тое самае, хоць больш запаволена, адбывалася сярод дробнай шляхты і гарадскога мяшчанства. Пазбайлены класаў, моцных эканамічна і культурна, прыціснуты прыгоннай залежнасцю, народ не толькі не мог працягваць развіццё сваёй культуры, але не быў у стане нават звычайна зберагчы ўжо здабы-

тае раней» (Багдановіч М. Збор твораў: У 2 т. Т. II. Мінск, 1968).

Для прадмета нашых разважанняў думка Багдановіча вельмі дарэчы, таму спатрэбілася яе дакладнае, разгорнутае асвятленне. Дзяржаўная незалежнасць, дзяржаўная мова, нацыя-

на паскорыла працэс дэнацыяналізацыі і заняпаду беларускага пісьменства. Гэта што датычыць падзей на заходніх абшарах краіны, з боку польскіх уплываў, дакладней, каталіцка-езуіцкай экспансіі.

Але раней, пакуль кінца ў абдымкі польскага ка-

Няма Прароку месца...

(Праблема ўплываў)

нальная свядомасць... Пазбайленне гэтых трох палітычна-духоўных апор мела самыя адмоўныя, непараўнальныя вынікі для распачатага Францішкам Скарынам нацыянальна-культурнага будаўніцтва на Беларусі. Варта пры гэтым зрабіць адно ўдакладненне адносна пастановы Варшаўскай генеральнай канфедэрацыі (часамі памылкова выдаецца за пастанову Сейма) ад 29 жніўня 1696 г. Гэтая падзея, насуперак распаўсюджанай у літаратуры думцы, не распачынала заняпаду старабеларускай літаратурнай мовы. Яна, пастанова, толькі «прыпятчвала», узаконьвала фактычныя вынікі працэсу дэнацыяналізацыі, выцяснення польскай мовай «рускага языка» з адміністрацыйнага ўжытку. Да прыняцця гэтай пастановы, заўважыў М.М. Улашчык, пісьмаводства ў Вялікім Княстве Літоўскім цалкам стала польскамоўным, а кірылічнае пісьмо ўжо нагэтулькі было забыта, што нават беларускія тэксты (напр., Хроніка Быхаўца) перапісваліся лацінкай. Летаргія нацыянальнага жыцця, пра якую згадаў М. Багдановіч, абазначылася на добрае стагоддзе раней, хоць напачатку ў формах не надта кідкіх, драматычных. Спраўды, лёсы нашай культуры шмат у чым прадвызначыла Люблінская унія 1569 г., калі дзяржаўны суверэнітэт краіны, пачуццё нацыянальнай годнасці былі прынесены ў ахвяру польскай кароне. Неўзабаве Брэсцкая царкоўная унія падмацавала палітычную прывязанасць да Польшчы рэлігійна-ідаэлагічнай залежнасцю і знач-

раля, Літоўская Русь неаднойчы скаштавала горкага смаку ад «вотчынных» дамаганняў маскоўскіх цароў. А між тым малаверагодна, што «ў абдымках» праваслаўнага цара-адзінаверца беларускі этнас, каб ён апынуўся пад царскай Расіяй у XVI – XVII стст., пачуваўся б шмат шчаслівейшы.

Не ставіцца мэта спецыяльнага загляблення ў праблему беларускай дзяржаўнасці ў сярэднявеччы і замоўчываць згаданага пытання, калі хочам зразумець смутны парадокс у гісторыі беларускай культуры. Культурны, што ў ліку першых сярод славянства даволі рашуча і небезвынікова памкнулася да свайго нацыянальнага самавызначэння і амаль што апошняй (толькі ў XX ст.) патрапіла сямі-так давяршыць (наколькі можна лічыць завершанай) гэтую справу. Беларусам не наканавана было ў нармальным умовах прырошчваць і ўзбагачаць спадчыну па сваім вялікім пачынальніку Скарыну. Лёс народа быў кінуты на шалі зацятага палітычнага суперніцтва паміж Польшчай і Маскоўскай Руссю за тытул вялікадзяржаўнасці. Суперніцтва, пры якім Беларусь, пазбайленая ўласнай суб’ектна-гістарычнай ініцыятывай, ставалася, у залежнасці ад абставін, то «каталіцкім» плацдармам на Усходзе, то «праваслаўнай» крэпасцю на Захадзе (або і тым, і другім адначасна). Як тут не пагадзіцца з думкай вядомага знаўцы нашай мінуўшчыны П. Бяссонава, які на прыкладзе гістарычнага лёсу Беларусі ў 1871 г. у кнізе

«Белорусские песни» заўважыў, што «прамежкавыя дзяржавы наогул не ўдаюцца ці, прынамсі, не даўгавечныя».

Нацыянальна-культурнае будаўніцтва на Беларусі не магло паспяхова працягвацца без нацыянальнай дзяржавы, якая ў марксісцка-ленінскай навуцы расцэньваецца як закон сусветнай гісторыі. Кнігі Скарыны, усе тры рэдакцыі Статута Літоўскага (1529, 1566, 1588 гг.) – вяршыні старажытнай беларускай літаратуры і прававой думкі – пераканаўча пасведчаюць сціслую залежнасць паміж культурным і палітычным пачаткамі ў нашай гісторыі. Страта палітычнай самастойнасці абніжала палёт айчынай культуры, пакуль тая канчаткова не склала падсечаных і знясіленых крылаў і на доўгі час не загубілася сярод іншамоўных стыхій, што ўслед за палі-

дадзеных на Беларусі ў XVI – XVIII стст.]. Аднак гэта толькі знешні, колькасны бок набытку, які сам па сабе яшчэ мала што можа пасведчыць аб фактычным стане Скарынавай справы на радзіме перша-друкара-гуманіста. Вядома, калі яе, справу, не абмяжоўваць друкарскай тэхнікай, прагрэс якой на Беларусі неаднойчы паварочваў у напрамку процілеглым ад патрэб нацыянальнай культуры, ад яе першаасновы – роднага беларускага слова. За чатырыста дарэвалюцыйных гадоў на беларускіх землях выйшла з друку звыш 7000 назваў кніг кірылічнага пісьма; цалкам на беларускамоўныя выданы з гэтай лічбы (нават улічыўшы старадрукі, па большасці царкоўнаславянскія, а таксама беларускія кнігі, выдадзеныя за мяжой) не прыпадае і адной дзясятай долі.

З аўжды было цяжка беларускаму слову на... беларускай зямлі!

На доўгія стагоддзі доляй беларуса стане незайздросная роля «будаўнічага» матэрыялу для ўзвышэння іншых культур і народаў. Лёсам жа беларускай мовы будзе прыкрае становішча падчаркі ў сваёй бацькоўскай хаце, сярод родных сясцёр і братоў. Яшчэ нядаўна прыгажуня гаспадыня, шанаваная дома і ў гасцях («а писарь земский имеет по руску литерами и словами... писати, а не инымъ языком...»¹) у вачах айчынных паноў і падпанкаў пачне, у XVII ст. ужо зусім выразна, пераўвасабляцца ў нейкае брыдкае качаня, становячыся аб’ектам пагарды і здзеку. Цуранне роднага слова стане паўсюдна ледзь не абавязковай нормай і абавязковай перадумовай усялякіх формаў навучання – ад пачатковай царкоўна-прыходскай школы да езуіцкага калегіума. Мабыць, сюды, у далёкае сярэднявечча, заглябляюцца карэнныя нашыя пракавечнае хваробы – комплексу абывакавасці або пагарды да сваёй нацыянальнай мовы. Хваробы, што стала, калі верыць паэтам, пісьменнікам, даследчыкам, адной з характэрных, на вялікі жаль, не самых «моцных» рыс беларускай сама-свядомасці².

Аляксей КАЎКА,
г. Масква

¹ Лапшо Н.Н. Литовский Статут 1588 года. Т. II. Текст. Каunas, 1938 (раздзел IV, артыкул I).

² Напрыклад, Максім Танк: «Але ёсць у нас адна “свая” ад’емная рыса, якой, здаецца, ні ў кога ў нашых суседзях не сустранеш і якая складалася ў выніку розных гістарычных працэсаў, гэта – абывакавасць да сваёй мовы і культуры» (Лісткі календара. Мінск, 1970). Сяргей Грахоўскі: «Мы трацім слова, мы няеём і хвалімся, што ўжо не ўмеём так гаварыць, як наша маці, і дарагую песню трацім» (Верш «Страта». – Лірыка. Мінск, 1978). Наогул, з твораў беларускіх пісьменнікаў, ад Васіля Цяпінскага пачынаючы і на Алегу Мінкіну, Вользе Куртаніч, для прыкладу, канчаючы, можна склаці вялікую анталогію пра нашу сарамліваю закамплексаванасць да роднай мовы. Шкада, што такая анталогія яшчэ не пабачыла свету, – глядзіш, хутчэй вылучацца пачалі б. А між тым публікацыі апошняга часу, патрыятычна-адраджэнчы рух грамадскай краіны адназначна пераконваюць, колькі даўно даспяла, абвастралася патрэба ў якасным, карэнным паляпшэнні моўнай, наогул нацыянальна-інтэрнацыянальнай свядомасці сярод беларускага грамадства.

Дзе Балотнік арабскіх прынцаў водзіць?

Мы лепей ведаем чужое, чым сваё. Бадай, расхожы выраз адносіцца і да традыцыяў, да міфалогіі нашых продкаў.

Легенды і міфы старажытных Грэцыі, Рыма, Егіпта, выдатныя кнігі Мікалая Куна – не толькі гэта вядомае нам са школьнае пары. Апошнім часам дадаліся, дзякуючы ў асноўным навамодным фэнтэзі, міфічныя істоты кельтаў ды скандынаваў. Але па-за веданнем пераважнае большасці землякоў застаюцца свае, беларускія, лесавік, палявік, балотнік, Зюзя... І размова тут ідзе не пра тое, што трэба верыць у іхняе існаванне ды схіляць перад імі галовы, выпрошваць у іх міласць. Варта проста ведаць, што нашыя продкі назапасілі вялікую спадчыну са сваімі поглядамі на наваколны свет, са сваім падыходам да светабудовы, сваю эстэтыку, этычныя нормы. Зрэшты, праз неверагодныя гісторыі адбывалася выхаванне маладога пакалення, якое пазней становілася нашымі далёкімі пра...бабулямі ды пра...дзядулямі. У міфах ды казках закладзены маральныя падыходы, уласцівыя канкрэтнай супольнасці.

Нашае выданне распавядала, што ў Бярэзінскім біясферным запаведніку рэалізуецца ініцыятыва «Экатурызм у Бярэзінскім: інавацыйныя падыходы, партнёрскія мадэлі, “зялёная” свядомасць». Яе ажыццяўляе грамадская арганізацыя «Адпачынак у вёсцы» ў партнёрстве з запаведнікам. Ініцыятыва – частка маштабнага праекта «Садзеянне пераходу Рэспублікі Беларусь да “зялёнай” эканомікі», што фінансуецца Еўрапейскім Саюзам і рэалізуецца Праграмай развіцця ААН (ПРААН) у партнёрстве з Міністэрствам прыродных рэсурсаў і аховы навакольнага асяроддзя Рэспублікі Беларусь. Плануецца стварэнне Цэнтра міфалагічнага турызму, дзе будучы экасцяжынка «У краі міфаў» і «Музей міфічных істотаў».

Пад час XX міжнароднага кірмашу «Отдых-2017» адбылося прадстаўленне ініцыятывы і расповед пра будучы цэнтр. На імпрэзе прысутнічалі прадстаўнікі турыстычнага бізнесу нашай краіны і замежжа, а таксама журналісты. На пачатку сустрэчы прадстаўнік ПРААН у Беларусі Пётр Сачак зазначыў:

– «Адпачынак у вёсцы» – тая арганізацыя, што дапамагала нам яшчэ ў 2015 г. А потым прадставілі свой праект і перамаглі ў конкурсе. Яны дапамагалі сфармаваць уяўленне пра экатурызм у Беларусі. А цяперашняя праграма спрыяе ў тым ліку і экалагічнай адукацыі, калі праз міфалагічныя сюжэты, праз вобразы істотаў можна навучыць правілаў паводзінаў на прыродзе.

Выступоўца таксама падзяліўся ўражаннямі ад навед-

Ініцыятарам стварэння незвычайнага цэнтра ў запаведніку дапамагалі розныя арганізацыі і асобы. Пачалі з супрацоўніцтва з рэкламным агенствам «Нэф», абмяркоўвалі ідэі, што можна рэалізаваць у Бярэзінскім запаведніку. «Беларусьнефть» дапамагла аформіць мясцовую аўтазаправачную станцыю. Летась у чэрвені прайшоў трэнінг па інтэрпрэтацыі прыроднай спадчыны. Беларускі саюз дызайнераў мінулагоднім жніўнем ладзіў тут пленэр. У кастрычніку прайшлі заняткі школы рамеснікаў, у лістападзе – школы аніматараў. Пра задачы, што ставілі перад сабою стваральнікі цэн-

таму мы імкнуліся падабраць кансультаў высокага ўзроўню, стараліся ўсё максімальна выверыць. А вобразы міфалагічных істотаў не візуальныя, а перадаюцца з дапамогаю гукаў, тэатральных і светлавых інсталляцыяў.

Слоганам музея сталі словы «Мы маем міфы». І кожны ўдзельнік зможа набрацца ўражанняў ад пабачанага/пачутага, а нешта дадумаць, дапрыдумаць, уявіць.

Пад час праходжання па сцяжыне міфаў можна пазнаёміцца з рознымі міфалагічнымі істотамі. Пачынаецца яна са своеасаблівага партала – люстэркаў сярод дрэваў (іх ролю выконваюць лісты нержавейнай сталі), у якіх шматкроць адлюстроўваюцца наваколле і людзі, якія пачынаюць шлях. Такім чынам ужо напачатку атрымліваецца вельмі моцны псіхалагічны эфект. І праходзячы праз гэты

Дарэчы, пра замежных гасцей таксама падумалі. Яны разам з усімі будучы прамаўляць тыя словы – для гэтага тут жа змешчаны тэкст, напісаны па-беларуску лацінскаю графікай (праўда, стваральнікі транслітэравалі паводле прынцыпаў англійскай мовы, а не беларускаю лацінцай). Стваральнікі Цэнтра міфалагічнага турызму перакананыя, што важна прамовіць словы не ў перакладзе, а так, як тэкст быў створаны нашымі продкамі.

Кожнаму міфу на прыпынках-палянах прысвечаны 17 адмысловых інсталляцыяў, побач стаяць своеасаблівыя шчыты-люстэркі, на якіх змешчана інфармацыя на беларускай і англійскай мовах пра пэўную істоту. А дом Балотніка прысвечаны астраноміі. Тут будзе расповед пра тое, як продкі называлі сузор’і, якія існавалі паданні пра касмічныя аб’екты.

Вельмі эмацыйна пра ініцыятыву распавяла супрацоўніца Бярэзінскага біясфернага запаведніка Святлана Памяцко. Быў прадэманстраваны невялікі відэафільм пра міфы Лепельшчыны, расповед падмацоўваўся шэрагам фотаздымкаў. Акурат, каб зацікавіць патэнцыйных прадаўцоў турыстычных паслугаў. Напрыканцы ж чакаў сюрпрыз. Арганізатары імпрэзы прывезлі з сабою Балотніка. Ён з жарсцю распавядаў пра свае балотныя бярэзінскія ўладанні, пра цішыню і спакой лесу, згадаў пачутыя не раз словы замежных гасцей, што мы маем найкаштоўны дар – прыроду, традыцыі. «Ходзім мы з прындам адной арабскай краіны, і той усё вохкае, захапляецца, маўляў, якую каштоўнасць маеце, але ці заўсёды цэніце яе, – згадвае Балотнік. – Кажу яму: ды што тут такога, вось у вас там – сапраўдны цуд, рай на зямлі. Ён мне запярэчыў, што не разумеець многія тут, якія скарбы навокал. Што не ў нафтагрошах шчасце, не ў матэрыяльным багацці, не ў спякоце круглы год. То прыезджайце ў Бярэзінскі запаведнік! Увогуле – часцей бывайце на прыродзе».

В. Кліцунова, С. Памяцко і П. Сачак

вання Бярэзінскага запаведніка. Ён меў магчымасць паўдзельнічаць у праходжанні «міфалагічнай» сцяжыні ўначы, калі эфект ад пачутага ды ўбачанага абстраецца.

Арганізатары зазначаюць, што беларуская міфалогія не часта скарыстоўваецца ў ачынных турыстычных праграмах. Таму ідэя ініцыятывы ў тым, каб распавесці пра нашу прыроду праз міфалагічныя вобразы, бо нашыя продкі верылі, што кожны біятоп (участак тэрыторыі, сушы або вадаёма, з аднароднымі ўмовамі асяроддзя, заняты пэўнымі раслінамі, жывёламі, грыбамі, мікраарганізмамі) мае сваіх апекуноў: палявік шчырае ў полі, лясун – у лесе, у балоце – балотнік і г.д.

ра, распавяла кіраўнік «Адпачынку ў вёсцы» Валерыя Кліцунова:

– Сярод асноўных – стварэнне асветніцкага Цэнтра міфалагічнага турызму, інфармацыйна-адукацыйная і маркетынгавая кампанія, прасоўванне ідэі ўзнаўляльных крыніцаў энергіі. Ужо стаіць невялікая сонечная электрастанцыя (з дапамогаю якой мы расказваем пра таямніцы энергіі сонца), створаная экасцяжына. Немалаважнае і наладжванне стасункаў з мясцовымі жыхарамі, прыцягненне іх да выканання пэўных задачаў праграмы. Мэта стаіць такая: чалавек пасля наведвання нашага цэнтра, музея пачне паводзіць сябе больш адказна ў адносінах да навакольнага асяроддзя.

Канцэпцыя музея, – працягвае спн. Кліцунова, – грунтуюцца на Сусветным дрэве. У розных народаў ёсць гэты архетып, што ляжыць у аснове нашага светаўспрыняцця. Складаецца ён са свету людзей, нябесаў і ніжняга свету. У беларусаў ніжні свет не быў пеклам. Гэта месца, куды сыходзяць продкі, гэта Маці-Зямля; адсюль мы выйшлі, і туды вернемся. Свет людзей – тое, што існуе цяпер. А нябёсы ад розных ад паняцця многіх народаў. У нас не было вялікага пантэона багоў-небажыхароў. Нябёсы – гэта вырай, куды ляцяць нашыя птушкі. Тэма міфалогіі вельмі тонкая,

партал, вандроўнікі прамаўляюць традыцыйную замову:

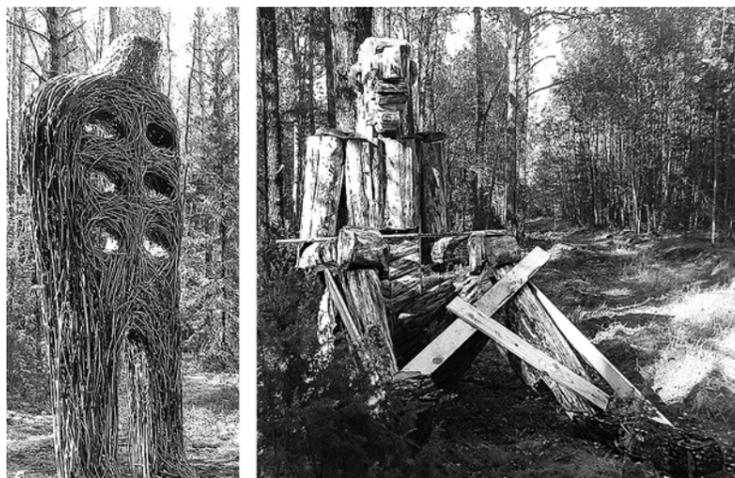
*«Мяне маці нарадзіла,
Сонейкам абгарадзіла,
Месяцам падпаясала,
У дарогу адпраўляла.
Ранні бег – не дабег,
Позні бег – не дабег,
А мне ад Госпада Бога –
Шчасліва дарога».*

Балотнік: «Часцей бывайце на прыродзе!»

Тут і варта спыніцца, бадай. Бо астатняе – знаёмства з Музеям міфаў, экасцяжынкай, з Балотнікам ды насельнікамі запаведніка яшчэ наперадзе. На чэрвень заплававанае адкрыццё Цэнтра міфалагічнага турызму. Там і сустрачымся.

Уладзімір ПУЧЫНСКІ
Фота аўтара (з прэзентацыі) і БГА «Адпачынак у вёсцы»

Інсталляцыі «Пушчавік» і «Асілак»

«Сустрэча з цікавым чалавекам»

**Ва ўрочышчы спыняю крок...
Калісьці тут стаяла хата...
Пакрыўся дзірваном грудок,
Ды ў кветніку здзічэла мята.
Вось толькі яблыня адна
Адсюль глядзіць удала, на поле,
Дерапляла ў журбе яна,
Як пальцы рук, старое голле.
Не спіцца па начах старой,
Ды штосьці шэпча на рассвеце,
Як тая маці, ад якой
У горад паўцякалі дзеці.**

Мае дзеці, пяцікласнікі, сядзяць ціха. Ніколі за гэтыя паўгода не бачыла іх такімі ціхмянымі, удумлівымі...

«Дзеці, у нас сёння будзе сустрэча з цікавым чалавекам», – неяк сказала ім пасля ўрокаў. І мы разам пайшлі ў госці да жанчыны паважанага ўзросту, якой крыху за 80.

«Што ж, вам, дзеткі, набаяць, пра што пагукаць?» – пытаецца Еўдакія Аляксандраўна Гумоўская. «Пра тое, як жылі раней, як працавалі, як адпачывалі, якія песні спявалі», – адказваю за дзяцей, якія крышку разгубліліся.

Дзеці часта бачылі гэтую ўсмешлівую бабулю па дарозе на пошту, у краму, віталіся з ёю, часам дапамагалі як маглі і ніколі не размаўлялі з ёю, не пыталіся пра яе даўняе дзяцінства, пра маладосць. Чым жыла даўно-даўно гэтая жанчына? Чым жыве цяпер?

А Еўдакія Аляксандраўна гасцей любіць. Яна з той жа ўсмешкай, з якой прывыклі бачыць жанчыну аднавяскоўцы, расказвае дзецім пра даваеннае жыццё, пра арганізацыю калгаса ў Баброве, пра тое, як даіла калгасных кароваў у 15-гадовым узросце, а ў 18 ужо «хадзіла за свіннямі». «Свінні мяне завялі ў Маскву на ВДНГ», – робіць выснову Еўдакія Аляксандраўна. «Куды, куды хадзілі свінні?» – не вытрымлівае Леначка, мая самая няўрымслівая дзяўчынка.

І я тлумачу дзецім незразумелае і таямнічае слова – ВДНГ і... куды хадзілі свінні. А гэтым часам гаспадыня падносіць нам скрыначку з беларускім арнамантам – і на дзіцячай руцэ самыя сапраўдныя медалі з той самай ВДНГ, «Пераможцу сацыялістычнага спаборніцтва».

Вучні перадаюць беражліва з рукі ў руку «рарытэты». «Адкуль у вас такое слова?» – пытаюся ў іх. «Усё, што старое – рарытэт», – тлумачыць мне за ўвесь клас Палінка, мая самая сур'ёзная і ўдумлівая дзяўчынка.

Старэе вёска. Адыходзяць у іншы свет аднавяскоўцы. А з імі – тыя непашторныя, адмысловыя мясцовыя слоўцы, што некалі казалі толькі ў суседніх вёсках, і больш нідзе-нідзе. І калі слова можа запомніць з вясковага дзяцінства нейкі цяперашні «новаспечаны» гараджанін і перадаць яго дзецім, а тыя – сваім дзецім, то назвы палёў, урочышчаў, былых фальваркаў, дворышчаў і хутароў ужо не верне ніхто. Бо каб ведаць, як называецца гэтае поле ці пералесачак, балотца ці грудок, трэба па ім хадзіць, працаваць на ім. Трэба, каб паказалі на месцы, а не махнулі рукою – там, дзесьці.

А тыя ж, хто могуць паказаць на месцы, ужо не дойдучы туды. І таму гады чатыры таму мы з вучнямі вырашылі: збіраем словы, выразы, праклёны, назвы былых вёсак і хутароў, дворышчаў і ўрочышчаў. «І будзем мы маляваць свае карты», – падказала я некалі сваім першым цікавым вучням.

Гэта сёння мае дзевяці- і адзінаццацікласнікі расказваюць са смехам, як сядзелі «ў засадзе» з сшыткам і алоўкам каля лаўкі, дзе «пляткарылі» бабулькі; як аднойчы спецыяльна пасварылі дзвюх суседак, каб тыя праз плот

адна адну пракліналі, а тым самым далі добры матэрыял для чарговай даследчай працы; як садзіліся да трактарыста пакатацца па палях і папытацца назвы, а той (ну трэба ж такому здарыцца!) ездзіў і ездзіў узад-уперад па адным і тым жа полі – пахаў.

Сёння мы згодныя нават на тое, каб хтосьці махнуў рукою – паказаў «там і там». А мы замалюем на карту самі. Так, мы можам крыху памыліцца. Але ж затое не знікне назва. А можа, яшчэ і легенда ці паданне знойдзецца?

Бабуля Еўдакія памятае, дзе стаяў кожны хутар вакол Баброва. Так цяпер, аказваецца, называюцца палі. Якіх мы толькі назваў не пачулі: і Папкоўшчына, і Раманаўшчына, і Анахаўшчына, і Тарэнтаўшчына. А яшчэ, ёсць Савічава, Козарава і Галаі, Калістратава, Кругліца і Качаніха. Ёсць Гуцарава ўсадзьба, Вярбіцкія хутары і Леванёнкаў хутар. А адно поле называецца Аніска і Ахрэм. Ну не захавала памяць народная прозвішча братаў-хутаранаў, а толькі іх імёны. А Дармавізна – гэта гара, на якой ні адзін чалавек не паставіў свой хутар. «І дарма тая гара нікому не трэба – пустая яна», – тлумачыць бабуля.

Я запісваю ў сшытак назвы і крадком назіраю за дзецьмі. Яны слухаюць востра ўжо трэцюю гадзіну. Значыць, цікава. Значыць, застанецца ў памяці. Значыць, не вырастуць раўнадушнымі з думкаю «хутэй бы адсюль, хутэй бы ў горад»...

«А мы пойдзем яшчэ на сустрэчу з цікавым чалавекам?» – пытаецца Слава, мой адзіны хлопчык у класе. І я лаўлю яго думку – сустрэча з цікавым чалавекам. Сапраўды, хай так сёлета называюцца нашы паходы, сустрэчы і размовы. «Так, Славачка, а цяпер мы сходзім да тваіх дзядулі і бабулі», – адказваю яму. «І што яны цікавае раскажуць? – здзіўляецца шчыра ўнук. – Я што разоў з імі гаварыў – нічога цікавага».

Я так чакала сустрэчы з Аляксеем Фёдаравічам Карусевічам, дзядулем

Славы, а ён нам сказаў кароткае: «Не! Не цяпер!» – «А калі?» – «Не ведаю. Пагляджу». Прайшло тры-чатыры дні. Было шкада, я нават ужо і надзею страціла, як раптам... званок у настаўніцкую. «Я чакаю вас сёння».

Гэта пры сустрэчы я даведалася, што Аляксей Фёдаравіч усе дні маляваў на аркушыку карту мясцовасці, падпісваў назвы ўсіх палёў вакол не існуючай цяпер яго роднай вёскі Падальцы, што тулілася некалі каля вялізнага балотнага масіву Рэпішча-Рымаўшчына. Ён успамінаў легенды і паданні, расказваў днямі сваёй жонцы, каб тая пасля, пры сустрэчы, не дала забыцца ці памыліцца. Нават сваю нявестку, завуча нашай школы, прымусяў «злазіць у інтэрнэт і паглядзець, што там кажуць пра Падальцы».

І вось мы трымаем у руках пажоўклы двойны аркушык з вучнёўскага сшытка. «Я пачаў гэтую працу даўно, а потым кінуў, – расказвае Аляксей Фёдаравіч, – бо нікому не патрэбная яна. А тут вы. Перадаю вам самае дарагое – памяць».

Пры гэтых словах мае дзеці ўсталі. Самі. Як па камандзе. І ручкі па паперку працягнулі разам. Каб не пачалі адбіраць адно ў аднаго, забрала сама – гэта наша агульная памяць.

Па дарозе да школы пытаюся, як звычайна, што запомнілася. Аказваецца, усё. Бо назваў палёў і ўрочышчаў каля заціснутага балотамі вёсачкі не так і шмат. Але ж якія яны адметныя. І хутароў тут было мала. Спрадвеку была вёсачка. І Макрадзі, і Глінішча, і Міхеева лужына, і Малахаў астрой, і Сцёпачкін равок, і Сабачы востраў, і Конскае кладбішча, і Камень у лужыне запомнілі мае вучні. Што ўжо і казаць пра такія лёгкія назвы, як Ляды, Чортаў ручай, Часцяк ці Чарцягі. Але ж больш за ўсё запомніўся Прырэз.

Прырэз – невялічкае поле адразу за вясковымі могілкамі і зарослай, былой палявой, дарогай да суседняга Залесся. Аказваецца, выкарчавай Сялява (за-

можны пан з Губіна, у якога была «будмажная фабрыка») лес, а пні пакінуў. Пачало пускацца расці «абы-што». На агульным сходзе вырашылі сяляне адкупіць зямлю ў складчыну і «давесці яе да ладу». Спадзяваліся, што нядорага ім абыдзецца, бо пні стаяць. Так яно і выйшла: купілі задарма, давялі да ладу, агульна выкарыстоўваць сталі, значыць, прырэзалі. Адсюль – Прырэз.

Дзядуля Аляксей Карусевіч – энтузіяст-аматар. Да былых вёсак Падальцы і Гарані ён трактарам прыцягнуў вялікія вялікія камяні і фарбай зрабіў надпісы: «Стой, падарожны, спыніся! Тут была вёска...» І міжволі каля такіх камянёў успамінаецца і вайна, і Чарнобыльская зона... Але ж – наш час...

«Я і не ведаў, што мой дзед такі разумны, – зрабіў выснову Слава. – Вось майму Максіму раскажу!»

Да Таісы Ларывонаўны і Івана Паўлавіча Марозаў мы завіталі «на хвілінку». Здзіўленне наша было шчырым, калі ў руках у гаспадара з'явіўся аркушык, на якім побач з прамой лініяй стаялі загадкавыя літары.

«Я гадоў дзесяць назад сеў і напісаў – успомніў, дзе хто жыў у суседніх вёсках і ў маім родным Гарадцы, – чырванеючы, як дзіця, саромеецца чамусьці свайго ўчынку Іван Паўлавіч. – Толькі замест імёнаў і прозвішчаў – ініцыялы».

Як я люблю вас, мае захавальнікі далёкай і недалёкай гісторыі, словаў, назваў...

«Мы пойдзем яшчэ на сустрэчу з цікавым чалавекам?» – «А вам спадабалася?» – «Усё!» – «Ну тады пойдзем!»

Такі дыялог у нас з дзецьмі заўсёды, пасля кожнай сустрэчы. Па іх паводзінах, па іх успамінах бачу і веру: не забудуць, захаваюць, перададуць сваім дзецім і ўнукам словы, выразы, назвы мае сённяшняга пяцікласніка Паліна Жлоба, Вячаслаў Карусевіч і Алена Пліско.

Надзея ХАВАНСКАЯ,
настаўніца беларускай мовы і літаратуры
Баброўскага дзіцячага сада –
сярэдняй школы Лепельскага раёна
**P.S. А верш пра старую яблыню
напісаў дзядуля Славы – Аляксей
Карусевіч!**

Калекцыянерат, і не толькі

Дзве іконы ў блоку

Серыя «Іканапіс Беларусі» папоўнілася новым выпускам. Блок № 120 змяшчае дзве маркі. На мініяцюры № 1154 змешчаны абраз «Маці Божая Адзігітрыя» (XVII ст.), на № 1155 – «Святы Антоній Падуанскі» (1744 г.). Праект падрыхтаваны паводле матэрыялаў са збораў Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь.

Дызайн блока выканала Алена Мядзведзь. Яго памер 131x78 мм, памер марак – 37x52 мм. Пад час вырабу была скарыстаная тэхналогія ціснення металізаванай фольгай залацістага колеру. Наклад блока – 20 тыс. асобнікаў.

Ікона Маці Божай Адзігітрыі паходзіць з Петра-Паўлаўскай царквы (1 пал. XIX ст.) мястэчка Галынка Клецкага раёна. Вятва Марыі з маленькім Ісусам Хрыстом паказвае Яе найбольш распаўсюджаны ў усходнехрысціянскім мастацтве іканаграфічны тып, які атрымаў назву «Адзігітрыя» (што з грэчаскай мовы перакладаецца як Правадніца). Хрыстос вучням казаў: «Я – гэта шлях», а Богаматці паказвае гэты шлях і дапамагае прайсці па ім. Фігура Марыі крыху павернутая да Ісуса, які сядзіць на Яе левай руцэ. Правая ж рука звернутая да Сына ў малітоўным жэсце. Хрыстос у левай руцэ трымае скру-

так – сімвал дабрачынства, а правай – дабраславіць.

Ікона Святога Антонія Падуанскага паходзіць з царквы Архангела Гаўрыіла (пач. XIX ст.) вёскі Міратычы Карэліцкага раёна. Антоній Падуанскі (1195 – 1231) – блізкі сябра і паслядоўнік Францыска Асізскага, святы аляксун Падуі. Леваю палову жывапіснага поля займае ахвярны прастол. На краі яго няўстойліва сядзіць падлетак Хрыстос і трымае на левай руцэ дзяржаву, а правай – дабраславіць. На сталі стаіць каўчэжак для святых дароў, што напамінае аб адным з цудаў св. Антонія. Святы прапаведнік з раз-

галінаванаю ружаю стаіць побач з Ісусам.

У дзень выпуску паштовага блока ў абарачэнне ў аддзяленні паштовай сувязі № 1 г. Мінска (магазін «Філатэлія») праводзілася спецыяльнае гашэнне на канверце «Першы дзень» (мастак канверта Т. Дольская, дызайн А. Мядзведзь; дызайн спецштэмпеля М. Віткоўскай).

Дзякуем за дапамогу ў падрыхтоўцы матэрыялаў рубрыкі супрацоўнікам выдавецкага цэнтра «Марка» РУП паштовай сувязі «Белпошта»

Шчырая родная мова

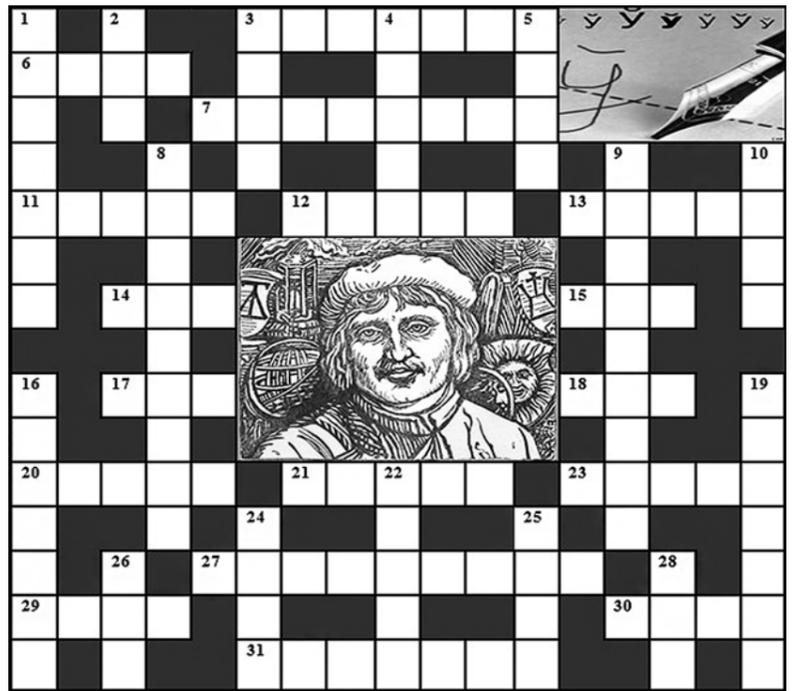
Уздоўж
 3. «Любіце кнігу, бо яна ... ведаў і навукі, лекі для душы». Ф. Скарына. 6. Паляўнічы-прафесіянал. 7. «... для мяне – Каліноўскі, Скарына, // Багушэвіч, Купала і сотня такіх, // Каго гора-бяды не скарыла». З верша Янкі Золака «Мая Беларусь». 11. Каштоўны камень чырвонага колеру. 12. Духмянасць. 13. ... – не знявага (прык.). 14. «Падымам вышэй, як штандар, // Багушэвіча слова жывое // І Купалавай спадчыны ...». З верша М. Маляўкі «Адраджэнне». 15. Грунт пад вадой вадаёма. 17. «У прытчах затоена мудрасць, як ... у каштоўным камені, як золата ў зямлі і ядро ў арэху». Ф. Скарына. 18. Мера для чаго-небудзь сыпучага. 20. Гранічная норма. 21. «Як ... ў царкве велікодная, // Яно ўрачыста п'е. // Прыроднае, моцнае, роднае // Жыве, паліць вусны мае». З верша Рыгора Крушыны «О, слова салодка-хмялёвае». 23. «Бясмертнае ..., ты, роднае ...! //

Ты крыўды, няпраўды змагло». З верша Янкі Купалы «Роднае ...». 27. «О матчына мова! ... вясна! // Ніколі ніхто мне цябе не заменіць». З верша А. Бачылы «Матчына мова». 29. «Мой чароўны беларускі ..., // Бацькаўшчына светлая мая!» З верша У. Караткевіча «Бацькаўшчына». 30. Калючы куст. 31. «Наша мова – бярозавік весні, // ... жаўруковае песні». З верша Янкі Золака «Наша мова».

Упоперак

1. «Дык шануй, ..., сваю мову – // Гэта скарб нам на вечныя годы». З верша Алеся Гаруна «Ты, мой брат, каго зваць беларусам...»; 11 сакавіка споўнілася 130 гадоў з дня яго нараджэння. 2. «Кажуць, мова мая аджывае // ... свой ціхі: ёй знікнуць пара. // Для мяне яна вечна жывая, // Як раса, як сляза, як зара». З верша П. Панчанкі «Родная мова». 3. Краска, кветка (паэт.). 4. «Кожны ... мае хаця б адзін

геніяльны твор, і гэты твор – мова». А. Разанаў. 5. Музычны смычковы інструмент. 8. «... падымае пытанне і на пытанне шукае адказу». Ф. Скарына. 9. «... Вучыцельнае». Кніга кнігадрукароў і асветнікаў І. Фёдарова і П. Мсціслаўца, выдадзеная ў 1575 г. 10. «Гаварыце ж на мове, што чулі ад ... // Беларусь – ... нашая – перад усім!». З верша Л. Геніюш «Йду па Менску, нідзе сваёй мовы не чую». 16. «Мая спадчына, гонар і мараў ..., // Мілагучная, шчырая, добрая мова». З верша М. Лешчуна «Родная мова». 19. «..., доктар лекарскіх навук, // У доўгай вопратцы на вежы сочыць зоры». З верша М. Багдановіча «Безнадзейнасць». 22. «Такое ласкавае, цёплае, чыстае, // Як ..., агністае, // Як Нёман, празрыстае». З верша Д. Бічэль-Загнетавай «Роднае слова». 24. Старажытнаскандывнаўскае народнае эпічнае сказанне.

25. «Ты, мова, ... Купалы зберагла // І Коласаву праўду падарыла». З верша В. Івашына «Мова родная». 26. Ранні ... родзіць пшанічку, а позні – мятлічку (прык.). 28. «Збірай-

це добрыя думкі ў сэрцы сваім, як пчала ...». Ефрасіння Полацкая.

Склаў
 Лявон ЦЕЛЕШ

Падарунак на стагоддзі

Кніга «Белоруссия и Литва. Исторические судьбы Северо-Западного края», пра якую будзе весціся гаворка ў гэтым артыкуле, не з'яўляецца бібліяграфічнай рэдкасцю, нягледзячы на тое, што прайшло больш за сто дваццаць гадоў з часу яе выдання. Яе з лёгкасцю можна адшукаць у інтэрнэце, пазнаёміцца з электроннай копіяй адразу на некалькіх сайтах, ды і арыгінальны варыянт пры вялікім жаданні можна адшукаць у фондах некаторых бібліятэк Беларусі.

Адзін з асобнікаў якраз стаіць на паліцы ў Брэсцкай абласной бібліятэцы імя М. Горкага. І сёння кніга вяртае, каб яе чыталі, вывучалі, аналізавалі.

«Белоруссия и Литва. Исторические судьбы Северо-Западного края», выдадзеная ў Санкт-Пецярбургу Пампеям Мікалаевічам Бацюшкавым (1811 – 1892) – рускім гісторыкам і этнографам, грамадскім дзеячам, малодшым зводным братам пэтра Канстанціна Бацюшкава, доўгі час лічылася адной з фундаментальных працаў, прысвечаных царкоўнай, ваеннай і палітычнай гісторыі Беларусі ад старажытных часоў да XIX ст. Па ўласнай ініцыятыве, якую падтрымалі цар Аляксандр III і Расійская акадэмія навук, з сярэдзіны 1880-х гг. П. Бацюшкаў падступіўся да стварэння абагульненай гісторыі заходніх губерняў. Для гэтага ён падабраў аўтарскі калектыў, у які ўвайшлі таленавітыя навукоўцы: прафесар Кіеўскай духоўнай акадэміі Мікалай Пятроў – аўтар асноўнага тэксту кнігі, пецярбургскі гісторык Мітрафан Гарадзецкі – рэдактар тэкстаў, а таксама мясцовыя даследчыкі і краязнаўцы. Сам Бацюшкаў ажыццяўляў арганізацыйнае і навукова-метадычнае кіраванне, распрацоўку асобных раздзелаў, а таксама ўзяў на сябе выдавецкія клопаты.

У выніку доўгай і карпатлівай працы ў 1890 г. у друкарні Таварыства «Общественная польза» пад наглядом дырэктара В. Вішнякова кніга была выдадзеная. На тытульным аркушы змешчаныя гербы Мінскай, Ковенскай, Віленскай, Гродзенскай і Віцебскай губерняў.

Кніга складаецца з двух раздзелаў. Першы змяшчае гістарычны нарыс абедзвюх краінаў. Прафесар Кіеўскай духоўнай акадэміі М. Пятроў наведваў многія гарады, манастыры і храмы Паўночна-Заходняга краю, унёс значны ўклад у гістарычную навуку, стварыў для кнігі жывы апавед на аснове дакументальных дадзеных і асабістых даследаванняў. Другі раздзел складаюць манатрафіі М. Гарадзецкага; малюнкi, гравю-

ры і карта Беларусі і Літвы былі рэпрадуктаваны ў Пецярбургу найлепшымі мастакамі; хромалітаграфія зробленая Штадлерам і Пацінотам з фатаграфіі і акварэльнага малюнка, што раней быў выкананы мастаком Бруксам. На ёй выява Крыжа Прападобнай Ефрасінні, князёўны полацкай. Перакладзеныя аркушамі пергаменту, малюнкi добра захаваліся, а хромалітаграфія і сёння здзіўляе чытачоў сваёй прыгажосцю і вытанчанасцю. Яна перадае не толькі форму, але колер і бляск золата, срэбра, перагародкавай эмалі, з якіх быў выраблены Крыж Ефрасінні.

Складальнікамі пры напісанні кнігі было выкарыстана 649 дакументаў, апісанні якіх можна знайсці ў канцы тэксту. На 141-й старонцы змешчаны тытульны аркуш візітацыйнай кнігі XVIII ст., якая складаецца з 83 аркушаў рукапіснага тэксту на польскай і лацінскай мовах. На тытуле – выява і падрабязнае апісанне старажытнай царквы Святога Мікалая ў Брэст-Літоўскім Гродзенскай губерні, якая згадваецца з 1412 г. Менавіта ў гэтай царкве 9 кастрычніка 1569 г. адбылося абвяшчэнне Брэсцкай уніі. У час напісання кнігі ад гэтай царквы не засталася і следу: месца, дзе знаходзіўся храм, адышло пад бастыёны крэпасці, таму сёння малюнак

Мікалаеўскай царквы становіцца яшчэ больш каштоўным.

На адвечнае пытанне, як трапіла гэтая кніга ў нашу бібліятэку праз 67 гадоў пасля яе выдання, сёння ўжо ніхто не зможа адказаць. Запіс у інвентарную кнігу бібліятэкі быў зроблены 18 кастрычніка 1957 г. На тытульным аркушы стаіць адзін адзіны штамп «Брестская областная библиотека им. Горького», што ўжо вельмі дзіўна для кнігі з такой датай выдання. На форзацы кнігі прыгожым каліграфічным почыркам зроблены дарчы надпіс (падаю ў перакладзе на беларускую мову): «Педагагічны савет Мінскага рэальнага вучылішча ўзнагароджае гэтай кнігай вучня III-га класа Гушчынскага Вячаслава за поспехі ў навучанні і пахвальныя паводзіны пры пераходзе яго ў III-і клас, г. Мінск, Лістапад 12 дня 1895 года». Унізе подпісы: дырэктара, правадзейнага стацкага саветніка, кавалера; выканаўцы абавязкаў інспектара; законанастаўніка, святара; выкладчыкаў і сакратара педагагічнага савета К. Аляксандрава – усяго дзевяць подпісаў.

Сёння дакладна вядома, што ўрачыстае адкрыццё Мінскага рэальнага вучылішча на скрыжаванні вуліцаў Захар'еўскай і Паліцэйскай (цяпер – рог праспек-

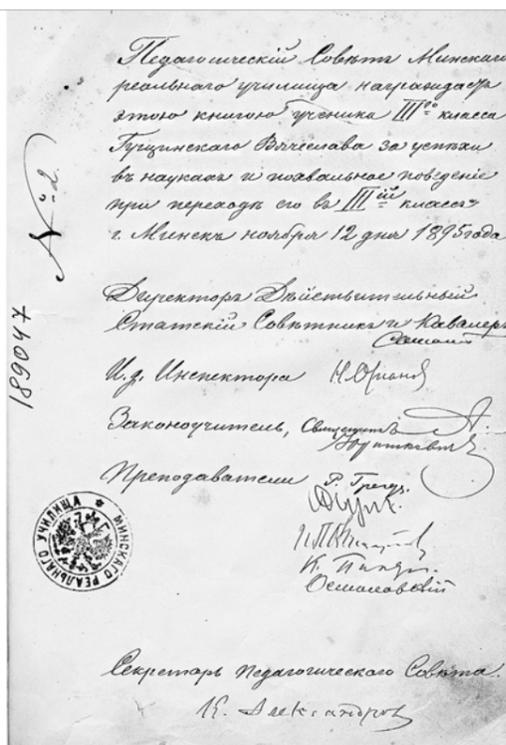

Вячаслаў Гушчынскі

та Незалежнасці і вуліцы Янкі Купалы) адбылося 1 ліпеня 1880 г. на ахвяраванні жыхароў горада. Праз дзесці гадоў яго навучэнцамі былі 113 юных гараджанаў, сярод якіх і выдатнік вучобы, уладальнік каштоўнага падарунка В. Гушчынскі. Па спісе Генеральнага штаба ад 01.06.1911 г. можна прасачыць і далейшы лёс вучня рэальнага вучылішча. Нарадзіўся ён у Мінску 18.09.1883 г., пасля Мінскага рэальнага вучылішча вучобу працягваў у Міхайлаўскім артылерыйскім вучылішчы, удзельнічаў у руска-японскай вайне 1904 – 1905 гг., а ў 1910 г. скончыў Імператарскую Мікалаеўскую ваенную акадэмію і быў залічаны ў Генеральнага штаб, камандаваў ротай у лейб-гвардыі Маскоўскім палку. Далейшы лёс В. Гушчынскага падобны да лёсу мільёнаў савецкіх грамадзянаў: быў рэпрэсаваны паводле так званага Спіса № 2 шпіёнаў у Ленінградзе 8 студзеня 1938 г., хоць на той момант працаваў эканамістам Асфальта-бетоннага завода № 2 і ніякага дачынення да ваенных сакрэтаў не меў.

Большыня будынкаў, дзе нарадзіўся, вучыўся, жыў і працаваў Вячаслаў Мікалаевіч, знішчаныя бясконцымі войнамі і часам, а вось кніга-падарунак пражыла доўгае жыццё і сёння жыве і служыць берасцейцам у вучэбнай гісторыі роднага краю. Кніга жыве сваім звычайным жыццём, а вось добрае імя В. Гушчынскага, напісанае на форзацы кнігі, толькі зусім нядаўна вернутае людзям, нашчадкі могуць па праве ганарыцца ім.

Валянціна ГАРБАЧЭўСКАЯ,
 загадчыца інфармацыйна-бібліяграфічнага аддзела Брэсцкай абласной бібліятэкі імя М. Горкага

Вытанчанасць узораў, пярэстасць колераў...

«*Душы маёй чароўнае святло*» – пад такой назвай прайшла ва Уздзенскай цэнтральнай раённай бібліятэцы імя П. Труса выстаўка творчых працаў Ірыны Навакоўскай, жыхаркі горада. Незвычайная вытанчанасць узораў, адценняў колераў, шырокі асарты мент твораў мастацтва доўгі час захаплялі чытачоў і наведнікаў бібліятэкі.

Вышытых карцінах, у вывязаных карунках адчуваецца не толькі рамантычная душа, жаночы густ, улюбёнасць у сваю справу, але і глыбокае разуменне працэсу стварэння шэдэўра.

Мне захацелася сустрэцца з творчай асобай і даведацца, дзе яна навучылася такой карпатлівасці, стараннасці і ўседлівасці і дзе чэрпае такі запал душы. Сустрэча адбылася ў цырульні вакзала, дзе Ірына працуе майстрам.

Нарадзілася дзяўчынка Ірына ў сям'і Валянціны Мікалаеўны (у дзявоцтве Станкова) і Віктара Мікалаевіча Рамановічаў. Маці працавала ў трыкатажным атэлье ва Уздзе, і дачушка, адзінае ў сям'і дзіця, пераймала матуліны навыкі ў шыцці, вышыванні і вязанні, дапамагаючы ў выкананні нескладаных аперацыяў.

Пачынала яна з макраме – пляцення вузлякоў кручком і спіцамі, потым засвоіла вышыўку гладзю без вузлякоў, пасля захапілася ігольчатымі карункамі, вышыўкай і пляценнем бісерам. Далейшым крокам творчасці сталі каключкі, у якасці якіх спачатку выкарыстоўвала алоўкі, потым сама пачала выразаць драўляныя палачкі і даводзіць іх да глянцу наждачнай паперай.

Наступнай прыступкай па складанасці, працаёмкасці і прыгажосці сталі ірландскія карункі. Нялёгка, але пакарылася і фрывалітэ – пляценне з чаўнаком, нават навучылася сама вырабляць чаўначкі з бляшанак з-пад кавы.

Распавядаючы пра свой творчы шлях, Ірына Віктараўна нібы вярнулася ў юнацкія гады і засвяцілася святлом здзяйсненняў і творчых перамогаў. І падалася яна мне такой маладой, аж цяжка было павярць, што жанчына мае двух дарослых сыноў. Вось што значыць справа па душы, якая натхняе і напаўняе но-

вымі ідэямі! Вельмі ўдала майстар спалучае розныя тэхнікі ў адной працы. Сурвэтка рышэль – аздобленая вышыўкай гладзю, карціны, вышытыя крыжыкам, – блішчаць бісерам, для стварэння рамак карцінаў – выкарыстоўваюцца арыгінальныя тканіны (карціна «Вішанька»). Карціна «Ісус Хрыстос» уражвае тым, што нібыта намалёваная алоўкам (так умела падабраць нітку і канва), а карціна «Дзяўчынка» мае незвычайнае мастацкае рапэнае. У безвузляковай тэхніцы вышытае крыжыкам палатно «Купалы Васілія Блажэннага».

Зачароўваюць непаўторныя вырабы адзення: маечка з жоўтых шнуркоў, безрукаўка-балеро з сетачкі, карункавыя джэмперы ў вітражным стылі, топік «Рамонак» і незакончаная праца з ірландскіх карункаў «Марское дно».

Кожны выраб з бісеру таксама мае сваю «разынку». Сурвэткі, ходнікі, маечкі вабяць сваім жывым задорам, грэюць цеплынёю шчырай таленавітай душы майстра.

Тамара КАЛЯДА,
г. Узда

На фота Ірына Навакоўская ў модным джэмперы «Марскі брыз»

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ПАЛІХРОМІЯ (грэч. *polys* – многі, шматлікі, вялізны + *chroma* колер) – шматколёрнасць (не менш 2 колераў) твораў дэкаратыўна-ўжыткавага мастацтва, скульптуры, архітэктуры. Дасягаецца шляхам афарбоўкі або выкарыстання рознакаляровых матэрыялаў.

ПАЛІЦА – 1) у колішняй сялянскай хаце гарызантальна прымацаваная да сцяны ці прыбітая пад бэлькамі дошка з бакавінамі для посуду і інш. хатняга начыння. Часта паліцы рабілі ў некалькі ярусаў уздоўж сцяны ад кута да дзвярэй. На Палесці паліцу часта называюць конікам (ніжня частка бакавінаў выпілоўвалі ў выглядзе галавы каня). У наш час можа быць кніжнаю, для дробных сувеніраў, сустракаецца ў гаспадарчых памяшканнях; 2) у драўляным дойдстве, ніжняя больш пакатая частка стромкага 2-схільнага або шатровага даху. Паліца адводзіць дажджавую ваду ад сценаў, ускладняе пакрыццё, стварае яго выразны сілуэт. У беларускім дойдстве паліцы выкарыстаныя ў шатровых дахах вежаў цэркваў Георгіеўскай у в. Альба, Крыжаўзвіжанскай у в. Гошчова Івацэвіцкага раёна і інш.

Паліца вежы Крыжаўзвіжанскай царквы ў в. Гошчова Івацэвіцкага раёна (да 2009 г.)

ПАЛՈՄՆІЦКАЯ ЛІТАРАТУРА – сярэднявекавыя творы пра паломніцтва ў «святую зямлю» – у Палесціну, на Афон і ў Канстанцінопаль (Царград) і пад. На Русі называлі таксама хаджэннямі.

ПАЛՈՒБЭС (сапр. Сцяпан Іванаў) – цанінік 2-й паловы XVII ст. Выхадзец з Мсціслава. Майстар

паліхромных маёлікавых рэльефаў.

Рана асірацеў. Быў вывезены ў Масковію кн. Аляксеем Трубяцкім, які «пазычыў» яго настояцелю Уваскрасенскага манастыра. Атрымаўшы вядомасць, Палубес паступіў у палацавае ведамства і пераехаў у Маскву. Жыў у Ганчарнай слабадзе, там заснаваў сваю майстэрню, дзе з вучнямі вырабляў керамічныя фрызны і пано. У Маскве з 1654 (?) працаваў у кн. Трубяцкага, у 1660 – 1666 гг. аздабляў Уваскрасенскі сабор у Новаіерусаліміскім манастыры на Істры. З 1666 г. майстар Збройнай палаты Маскоўскага Крамля. Сярод працаў у Маскве: кафляныя фрызны царквы Грыгорыя Неакесарыйскага (створаныя з І. Максімавым да 1672 г.) і Пакроўскага сабора ў Ізмайлаве (1674 г.), маёлікавая аздаба «Церамка» над брамай Круціцкага падвор'я (1693 – 1694 гг.). Мяркуюць, што ўдзельнічаў у аздабленні Церамнага палаца, царквы Спаса за залатымі кратамі і Аптэкарскага прыказа ў Крамлі. Найбольш значны твор – маёлікавы рэльефы апостаў для царквы Успення ў Ганчарах (Масква, 1691 г.).

Супрацоўнікі Маладзечанскай фабрыкі мастацкіх вырабаў:
«Хутка пацяпле – а ў вас няма нашай кашулі?»

Фота Ніны КАЗЛЕНІ